

Nytt på Katarina kyrkogård

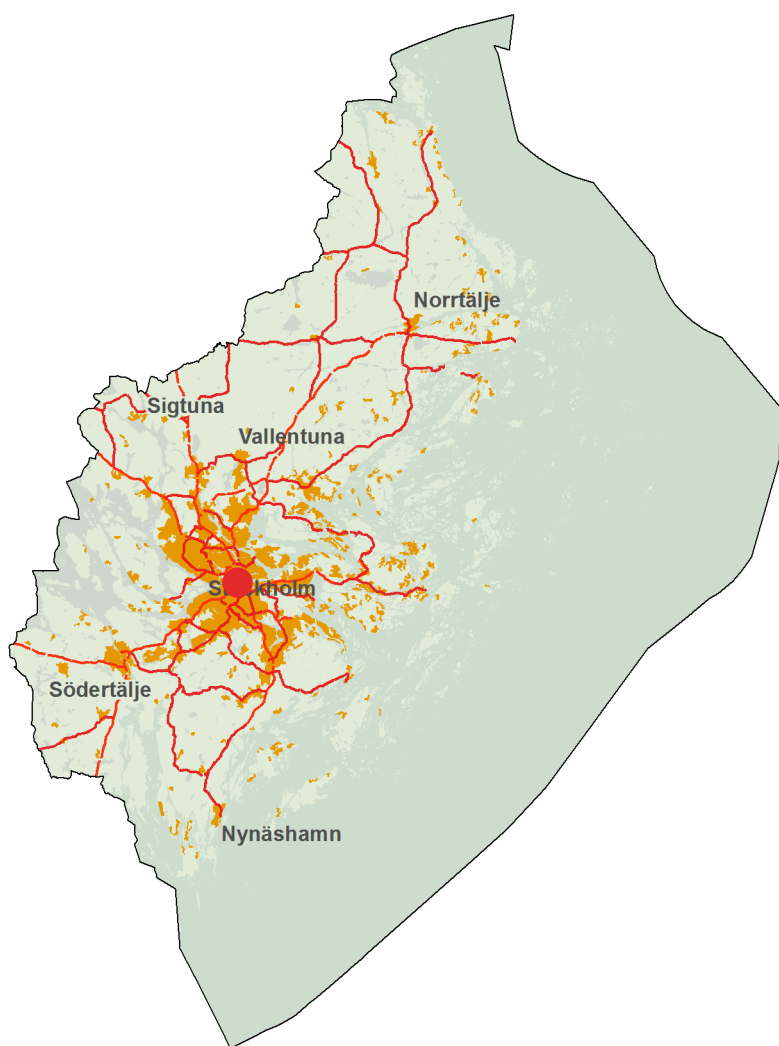
RAÄ-nr Stockholm 103:1
Södermalm 7:24
Stockholms stad
Uppland
Tomas Ekman

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översigtskarta över Stockholms län med platsen för
Katarina kyrka markerat i rött.*

© 2018 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2018:52

Författare Tomas Ekman

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Katarina kyrkogård sedd från tornet år 1961/ Herbert Lindgren,
Fotonr FG 9518, Stockholms Stadsmuseum.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2018:52

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Nytt på Katarina kyrkogård

RAÄ-nr Stockholm 103:1
Södermalm 7:24
Stockholms stad
Uppland

Tomas Ekman

Lst dnr 431-43037-2018

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Södermanland
Kommun	Stockholm
Landskap	Stockholm
Socken	Stockholm
Fastighet	Södermalm 7:24

Fornlämningsnummer	Stockholm 103:1
Lämningsstyp	Stadslager
Datering	Medeltid, nyare tid

Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning, schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2018-10-11
Länsstyrelsens diarienummer	431-43037-2018
Arkeologgruppens projektnummer	Ag2018_78
Beställare	Katarina församling

Projektledare	Tomas Ekman, Annica Ramström
Fältpersonal	Tomas Ekman, Annica Ramström

Undersökningstid	2018-10-03 till 2018-10-04
Undersökt yta	Cirka 70 löpmeter
Inmätningsteknik	Manuell inmätning
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd omhändertogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Syfte	8
Metod och genomförande.....	11
Resultat.....	11
Tolkning.....	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	13
Referenser	14

Figur 1. Karta över trakten kring Katarina kyrka med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart ring. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

På Katarina kyrkogård i Stockholm har en askgravlund anlagts. Platsen var kyrkogårdens sydvästra hörn. När schaktning pågick påträffades flera samlingar av människoben. Länsstyrelsen underrättades och beslutade att en arkeologisk schaktningsövervakning skulle göras. Kyrkogården ingår i RAÄ-nr Stockholm 103:1, Stockholms stadslager. Inom den del som redan schaktats gjordes en efterundersökning. Två större bengropar kunde dokumenteras i sektion. Ytterligare två gropar hade enligt uppgift funnits i samma schakt. Groparna har efter jämförelse med skriftliga källor tolkats som bengropar från 1700-talet. Benen kom från benhuset som vid flera tillfällen måste tömmas när det blivit fullt.

Inledning

Med anledning av att en askgravlund skulle anläggas på Katarina kyrkogård i Stockholm utfördes en arkeologisk schaktövervakning under två dagar i oktober 2018. Uppdraget var av akut karaktär och fick delvis formen av en efterundersökning. Uppdragsgivare var Länsstyrelsen i Stockholms län.

Figur 2: Fastighetskarta med det aktuella undersökningsområdet markerat.
Skala 1:8 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Följande historik baseras i huvudsak på den volym i Sveriges kyrkor som behandlar Katarina kyrka (O:son Nordberg & Axel-Nilsson 1944).

Katarina församling var ett resultat av den snabba befolkningsutvecklingen i Stockholm under 1600-talet. Ökningen skedde framförallt på Södermalm. Hela den kyrkliga verksamheten vilade på Maria Magdalena församling. Lösningen blev en delning. Östra Södermalm bildade år 1654 Katarina församling som fick sitt namn efter kung Karl X Gustavs mor. Strax därefter började kyrkan byggas.

Men den nya kyrkan hade föregångare. Enligt uppgifter i Erikskrönikan, sannolikt nedtecknad under 1320-talet, ska ett mindre kapell för vägfärdande ha funnits nära den nuvarande kyrkogården. Kapellet kallades Helga Kors kapell och det fanns kvar fram till unionsstriderna i början av 1500-talet. Kapellets exakta läge är inte känt.

Ett annat kapell uppfördes i slutet av 1500-talet under Johan III. Platsen var djupt symbolisk. Hit lät kung Kristian II frakta de som avrättades vid Stockholms blodbad år 1520. Bland dessa herremän fanns både kung Johans farfar och morfar. Kapellet uppfördes enligt traditionen på platsen för det bål som restes över offren. Det fick namnet Sturekapellet efter riksföreståndaren Sten Sture d.y. Av äldre kartor framgår att kapellet låg strax sydväst om mittpunkten på Katarina kyrkogård. Sturekapellet hade också en kyrkogård. Av kartorna att döma låg kapellet i en central position inom denna kyrkogård. Kapellet användes periodvis som församlingskyrka.

När Katarina församling instiftats skedde dock en snabb avveckling av Sturekapellet. Det revs redan under år 1657 och en del byggnadsmaterial återanvändes för den nya kyrkan. Det dröjde till år 1695 innan Katarina kyrka var färdigbyggd.

Kyrkogården lades ut till sin nuvarande form och storlek redan inför bygget av Katarina kyrka. Den sydvästra delen är lika med den gamla kapellkyrkogården. I princip innebar detta alltså att kyrkogårdsområdet fyrdubb-lades. På det tätt befolkade Södermalm betydde det att 32 gårdar måste rivas. När kyrkogården tagits i bruk fylldes den snabbt på med begravingar. Redan efter det stora peståret 1711 började det bli trångt. Under 1700-talet gör församlingen sedan flera framstötter om en lösning på situationen. Ben från äldre gravar lagrades i benhuset. Det blev emellertid fullt även där och benhuset måste tömmas upprepade gånger. Som exempel kan nämnas att i början av 1780-talet skedde 4–5 begravingar per dag.

Den stenbundna och magra jorden gjorde också att kyrkogården länge var en dyster plats. Vid upprepade tillfällen under 1700-talet planteras träd och buskar men resultatet blir dåligt. "Aldrig en Iris på dessa bleka fält minsta blomma plockat" skaldade Bellman i en epistel som utspelade sig på Katarina kyrkogård (Fredmans epistel no 54). Av allt att döma tog han sig

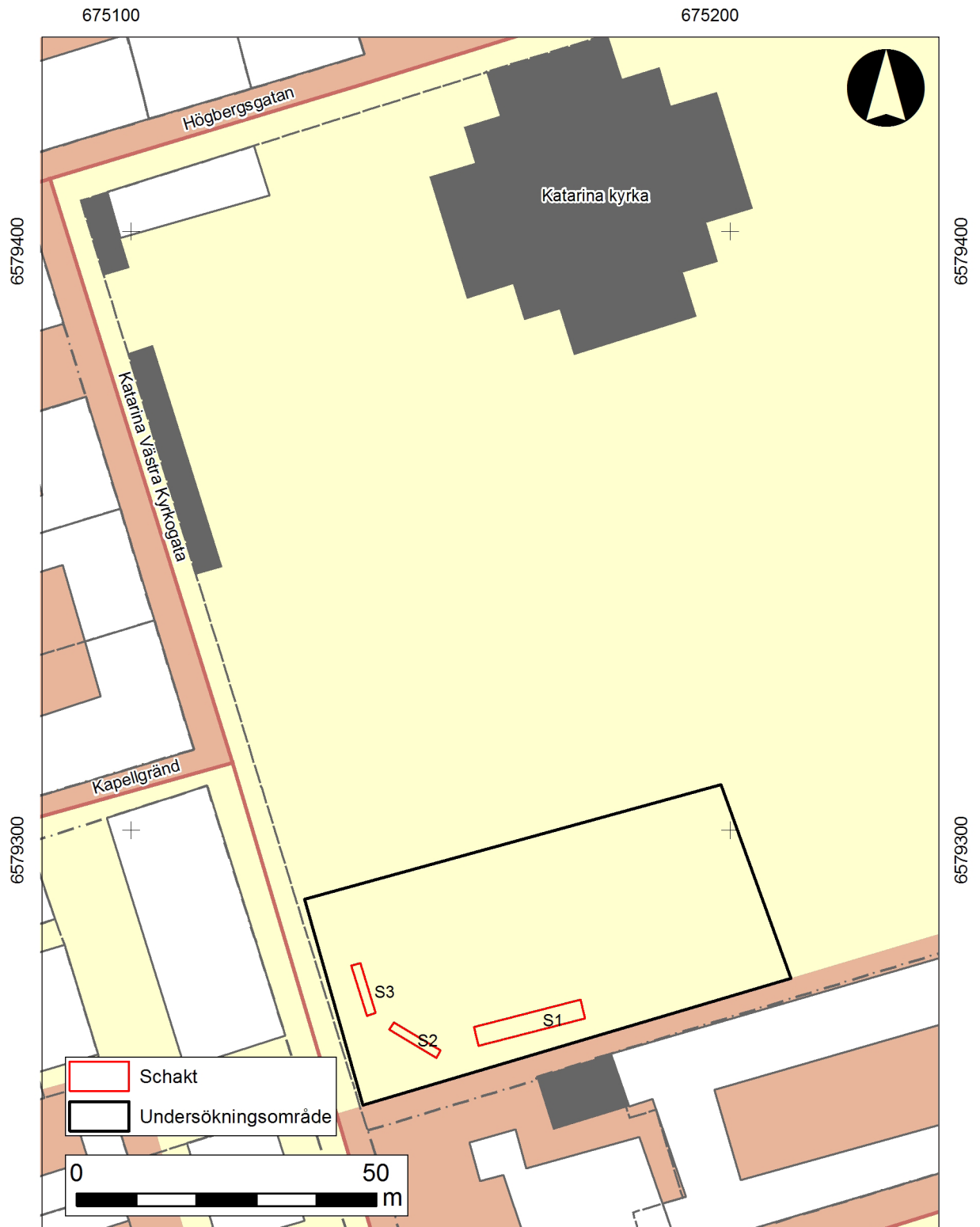

Figur 3. Miljöbild från dagens kyrkogård. Foto taget av Arkeologgruppen AB.

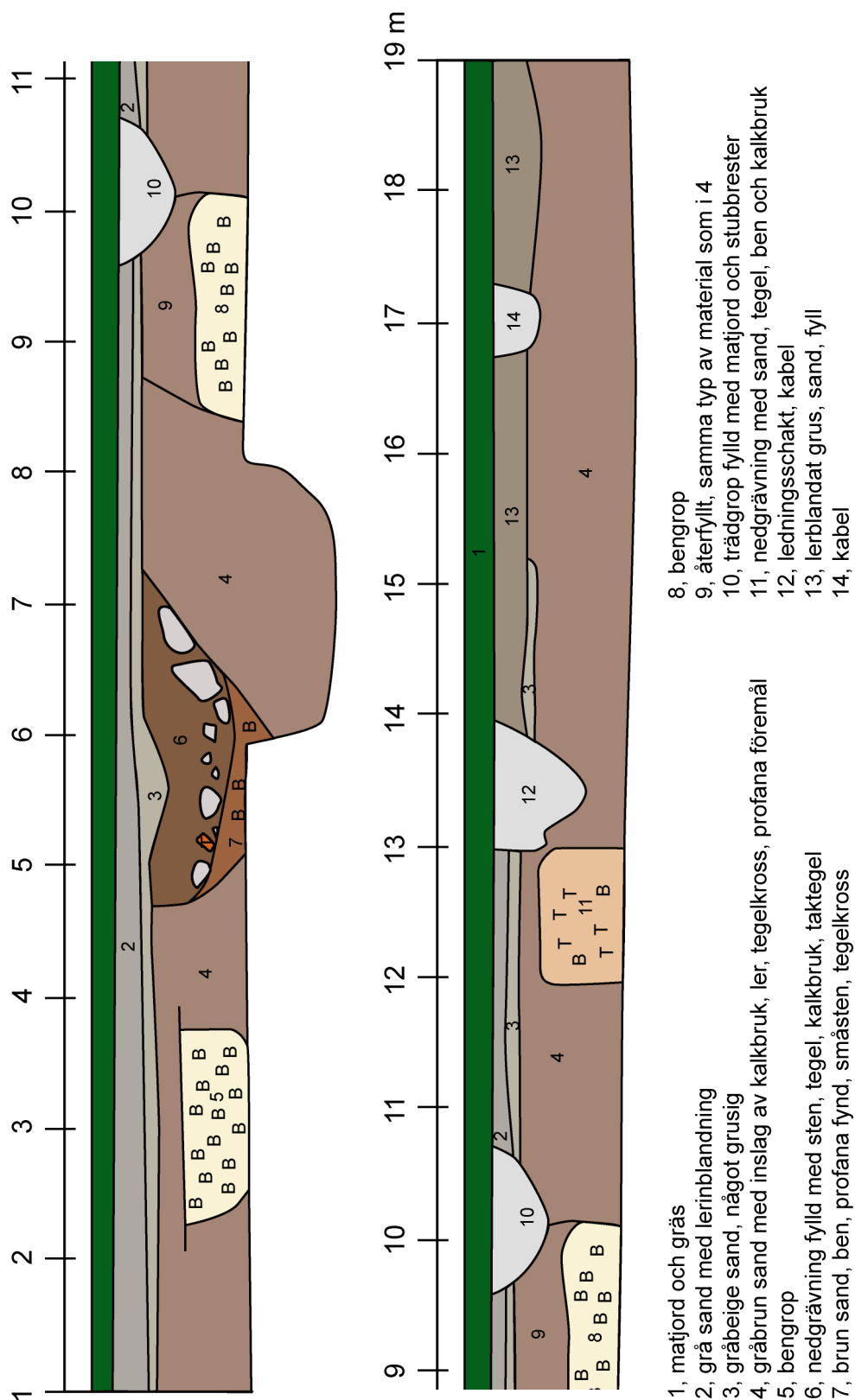
inga större poetiska friheter. Situationen förbättrades gradvis från och med slutet av 1700-talet. Fyllningsjord och gödsel påfördes vid flera tillfällen och träd planterades så att man under 1830-talet hade cirka 140 lövträd. Då hade också Norra begravningsplatsen invigts vilket minskade trycket avsevärt på innerstadens få kyrkogårdar. Katarina kyrkogård hade därmed i stora drag fått sitt nuvarande utseende.

Syfte

Syftet med undersökningen var att enligt Länsstyrelsens instruktioner med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera eventuella kulturlager, konstruktioner och fynd som påträffades vid schaktningen.

Figur 4. Schaktens läge inom undersökningsområdet. Skala 1:1 000.

Figur 5. Sektion av den norra väggen i schakt 1. Skala 1:50.

Metod och genomförande

Då det första schaktet redan var grävt inskränkte sig metoden där till att schaktet rensades upp. Fynd samlades in och fick en snabb bedömning i fält varefter de kasserades då inget av fynden återfanns i orörda lager. De användes dock för att ge en uppskattning om övriga lagers ålder och proveniens. Sektionen på den norra sidan valdes ut för dokumentation. Den ritades i skala 1:50, beskrevs i text och fotograferades. Grävningen av de två övriga schakten övervakades på sedvanligt sätt.

Resultat

Två bengropar dokumenterades i sektionen. Båda var cirka 1,5 meter breda och cirka 0,5 meter djupa. Stora mängder ben hade redan plockats upp vid grävningen av schaktet. Benen återbegravdes senare på annan plats inom kyrkogården. Groparnas totala storlek kan därmed inte bedömas. De var grävda genom ett tjockt utfyllnadslager bestående av gråbrun sand med inslag av kalkbruk, tegelkross, keramik, glas samt en del ben. Lagret återfanns i hela schaktet ned till botten som låg på cirka 1,1 meter (se lager 4, figur 5). I sektionen inom schakt 1 syntes även ett antal större stenar (lager 6, figur 5) i en formation som kunde vara en del av en äldre husgrund. Efter framrensning och klarläggande av lagerbilden kunde dock fastställas att stenarna ingick i påförda massor som sannolikt använts i utjämnande syfte.

Keramiken utgjordes av skärvor av hushållskeramik. Den var huvudsakligen av 1700-talskaraktär men hade även enstaka äldre inslag. Ett fragment av ett skaft till en kritpipa hade grön glasyr och bör därmed kunna dateras till perioden 1660–1700. Även glasfragmenten gav en liknande bild. De hade enstaka sannolikt äldre nedslag men en trolig kronologisk tyngdpunkt i 1700-talet.

I de övriga schakten fanns enbart fyllnadsjord. Den utgjordes till stor del av sand utan inblandning vare sig av ben eller andra fynd. Även dessa schakt grävdes ned till ett djup av 1,1 meter som mest.

Figur 6. En av bengroparna. Illustration: Nina Balknäs.

Tolkning

Bengroparna korresponderar mycket väl med de uppgifter som finns om tömning av benhuset vid flera tillfällen. Dateringen till 1700-talet förstärks av schaktfynden som hörde hemma i 1600- och 1700-talet. Bland de fynd som fanns kvar i schaktväggen märktes inga yngre fynd, vilket talar för att bengroparna inte är yngre än 1700-talet. Fynden bör ha kommit dit genom att fyllnadsjord hämtats till kyrkogården från andra platser. Utfyllnader sker vid flera tillfällen enligt församlingens historik. Detta är en rimlig förklaring till förekomsten av profana föremål från en tid när kyrkogården är i drift. Det är fullt möjligt att utfyllnadslagret påförts vid samma tillfälle som bengroparna grävts då det inte gick att urskilja några nedgrävningskanter vid groparnas kanter.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Med hänsyn till de speciella förutsättningarna kan uppdraget anses vara utfört enligt de instruktioner som angavs i förfrågningsunderlaget.

Referenser

O:son Nordberg, T. & Axel-Nilsson, G. 1944. *Sveriges kyrkor. Katarina kyrka. Band VII.*
Häfte 2. KVHAA.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2018:52

